

Мельник О. М.,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ АНГЛОМОВНОГО СІМЕЙНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена вивченню комунікативної поведінки учасників англомовного сімейного дискурсу. В ній аналізуються та описуються фактори, які впливають на організацію сімейного спілкування.

Ключові слова: *Дискурс, інтенції співрозмовників, сімейний дискурс, організація дискурсу.*

The article is dedicated to the study of the communicative behaviour of the participants of the English family discourse. The factors, which influence the organization of communication within a family, are analyzed and described in it.

Key words: *Discourse, partners' intentions, family discourse, organization of discourse.*

Одним з пріоритетних наукових напрямків антропоцентричної лінгвістики є дослідження комунікативної поведінки учасників спілкування. У цьому відношенні увагу вчених привертає не тільки мова як система комунікативних засобів, а й використання мови людиною. Це стосується області комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, гендерної лінгвістики, соціо- і психолінгвістики. Завданням таких досліджень є практичний опис комунікативної поведінки особистості, різних вікових, соціальних, професійних та гендерних груп, територіальних спільнот, тобто, вивчення мовних процесів і відносин, що характеризують взаємодію людей у малих групах. Під комунікативною поведінкою ми розуміємо “сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей” [8].

Актуальність нашого дослідження пояснюється зростаючим інтересом до вивчення мовної поведінки особистості в різних комунікативних ситуаціях та в межах певних соціумів [1], одним з яких (можливо, найважливіших) є сім'я, де інтерперсональні взаємовідносини є найактивнішими.

Метою даної статті є систематизувати та проаналізувати існуючі здобутки вітчизняних та зарубіжних учених у вивченні сімейного дискурсу з метою окреслення шляхів наступних наукових досліджень у цій галузі та встановлення факторів, які впливають на перебіг комунікації у межах сімейного дискурсу.

Сім'я як загальнолюдська цінність є носієм культурної спадщини, етнічних норм і традицій, значення яких в сучасних умовах зростає не тільки для кожної окремої особистості, а й для суспільства в цілому [1]. Інтерес до родини цілого ряду наук – психології, соціальної психоло-

гії, соціальної педагогіки, педагогіки, соціології, гендерної педагогіки і філології – широкий і різноманітний. Вивчення та аналіз наукових робіт, присвячених дослідженню проблем сімейного дискурсу показав що, комунікація батьків і дітей є найбільш вивченою складовою сімейного дискурсу. Значну кількість наукових праць присвячено також дитячому дискурсу (Н. Хомскі, К. Сноу, Ч. Фергюсон, В. Аукруст, О. Ю. Моїсеєнко), аналізу деяких типових сімейних комунікативних ситуацій (Р. Лакофф, Д. Таннен) та секретів успішності інтеракції між дружинами та чоловіками (Дж. Грей). Лінгвісти також неодноразово торкалися у своїх дослідженнях поодиноких аспектів англomовного сімейного спілкування, зокрема, в межах теорії аргументації (А. Д. Белова) та авторитарного дискурсу (П. Г. Крючкова) [3].

Останнім часом учені звертаються до проблеми організації сімейних діалогів. Так, у своєму дослідженні Зачесова І. бере до уваги фактор розуміння (або нерозуміння) співрозмовниками інтенцій один одного, пояснюючи це тим, що, на її погляд, розуміння співрозмовниками один одного тісно пов'язане з розумінням інтенцій, що виражаються в мові. Їх вираз і розпізнавання лежить в основі мовної взаємодії, в основі здійснення спільних дій, досягнення взаєморозуміння і кінцевої мети. Саме адекватне розуміння інтенцій співрозмовниками і реагування на них є, на думку Зачесової І., одним з організуючих моментів діалогу. В інтенціональній організації діалогу взаєморозуміння виявляється в узгодженості (парності) реплік, що виражають взаємодоповнюючі інтенції. Узгодженість реплік свідчить про те, що інтенціональний підтекст легко розпізнається співрозмовниками. Очевидно, що “прості” інтенції проблемного характеру, пов'язані із спрямованістю на поточну комунікацію (питання-відповідь та ін), легко кваліфікуються і розпізнаються співрозмовниками. Однак, інтенціональна організація побутових розмов насправді виявляється набагато складнішою. У інтенціональному підтексті наміри того, хто говорить, спрямовані на співрозмовника, часто завуальовані і виявляються у розмові не в послідовних репліках, а відстрочено, протягом великих діалогічних відрізків. Відповідно адекватне розуміння (або нерозуміння) прихованого, глибинного інтенціонального підтексту мови, який відображає справжній задум партнерів, визначає подальшу їх взаємодію, хід розмови й ефективність комунікації.

Важливими в сімейному діалозі є взаємовідносини співрозмовників.

Формуючись і розвиваючись у спілкуванні, взаємовідносини людей, є одним з факторів, що визначають характер і хід комунікації: від того, як вони складаються, залежить структура діалогу, використані засоби, дистанція по відношенню до співрозмовника, та й саме бажання вести розмову з тим, або іншим партнером. Очевидно, відносини, що складаються в розмові, тісно пов'язані з інтенціональною базою взаємодії і

знаходять характерний інтенціональний прояв в дискурсі. Важливо зрозуміти, як реалізуються в діалозі відносини між партнерами, як проявляються в ньому, як вони впливають на хід розмови, як позначаються на його інтенціональній організації. Для виявлення відносин домінування / підпорядкування, реалізованих в автентичних діалогах, І. Зачесова використовує методику Міллера-Роджерс та інтент-аналіз, що дає можливість кваліфікувати пов'язані з домінуванням-підпорядкуванням інтенції співрозмовників [4]. На основі співставлення інтенціональних характеристик парних реплік та аналізу узгодження інтенцій, які в них виражаються, визначився характер взаємовідносин по типу домінування / підпорядкування в кожному конкретному діалозі. Домінуюча позиція зазвичай пов'язана із спонуканням виконати (обговорити) що-небудь, відстоюванням власних позицій, прагненням привернути увагу співрозмовника, докорами або порадами партнеру. Підпорядкована позиція співвідноситься з прийняттям запропонованої теми обговорення, згодою з думкою партнера, його вказівками, обіцянкою виконати що-небудь, вираженням подяки і співчуття, вибаченням або виправданням у відповідь на вираження невдоволення. За нейтральну реакцію приймаються варіанти відходу від лінії домінування / підпорядкування (зміна теми розмови, нерелевантні репліки-відповіді, уточнюючі запитання, жарти и т. п.).

Комунікативна лінгвістика на сучасному етапі її розвитку розширює об'єкти своїх досліджень шляхом вивчення особливостей мовленнєвої поведінки комунікантів у різних ситуаціях спілкування: як у сприятливих, так і в аномальних, у тому числі, і конфліктних.

На наш погляд, сімейний дискурс неможливо дослідити без опори на контекст. Діалог є відкритою системою, яка адаптується до умов середовища, в якому вона функціонує. Питання про те, що можна вважати середовищем чи контекстом стосовно одиниць мовленнєвої комунікації, є дискусійним у лінгвістичній літературі. Зокрема, Пудровська Т. К. розрізняє три теми контекстів: мікроконтекст (міжособовий, вузькопрагматичний комунікативний контекст), макроконтраст (соціокультурний контекст) і метаконтраст (когнітивний контекст) [7]. Сім'я – це соціокультурне середовище макроконтрасту, до якого завдяки саморегуляції пристосовуються структура, ознаки та види діалогу.

Відмінною характеристикою сімейного діалогу, на думку Г. Бігарі, є наявність великої кількості реплік, які часто не пов'язані відношенням “стимул-реакція”. Тому, надзвичайно складно або ж взагалі неможливо досліджувати структуру діалогу на основі мовленнєвих актів. Діалог слід розглядати як складну комунікативну дію, яка містить “мінімальні діалогічні одиниці”. Запроваджений А. Барановим та Г. Крейдлінім термін “мінімальна діалогічна одиниця” позначає послідовність реплік двох учасників діалогу, яка характеризується тим, що всі репліки в ній

пов'язані однією темою і вона починається з абсолютно незалежного і закінчується абсолютно залежним мовленнєвим актом [2].

На наш погляд, подальші дослідження проблем комунікативної поведінки учасників сімейного дискурсу повинні проводитись з урахуванням того, що в останні роки сімейне спілкування перетворилося на зовсім інше дискурсивне утворення, яке характеризується змінами ролевих стосунків, переосмисленням сімейних цінностей, появою нових комунікативних стратегій і тактик, а також ускладненими конфліктними комунікативними ситуаціями.

Література:

1. Анохина В. С. Стратегии и тактики коммуникативного поведения в малой оциальной группе (семье) // Вестник Ставропольского государственного университета – 2008. – Вып. 56. – С. 64-71.
2. Баранов А. Н., Крейдлин Г. Е. Иллокутивное вынуждение в структуре диалога // Вопросы языкознания 1992. Вып. 2. – С. 84-99.
3. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10. 02. 04 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 21 с.
4. Зачесова И. А. Интенциональные особенности речи в непринужденном общении // Психологические исследования дискурса / Отв. ред. –Н. Д. Павлова. – М., 2002.
5. Зачесова И. А., Гребенщикова Т. А. Взаимоотношения собеседников в диалоге // Ситуационная и личностная детерминация дискурса / Отв. ред. – Н. Д. Павлова, И. А. Зачесова. – М., 2007.
6. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту. // Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Studia Linguistica. Вип. 1. – С. 48-53.
7. Пудровская Т. Н. Разговорный дискурс и концепции речевой системности // Вестник Международного славянского университета, Харьков, № 1 (4), 2001.
8. Стернин И. А. О понятии коммуникативного поведения // Kommunikativ-funktionale Sprachbetrachtung. Halle, 1989. – S. 279-282.